

Laurent Binet

Perspectieven

ROMAN

Vertaald uit het Frans door
Liesbeth van Nes

MEULENHOF

INSTITUT FRANÇAIS NL

Voor dit project ontving de uitgever een subsidie van het Institut français des Pays-Bas.

ISBN 978-90-290-9905-9

ISBN 978-94-023-2252-1 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Perspective(s)*

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Omslagbeeld: *Maria de' Medici*, Alessandro Allori

Kaarten: © Christophe Chabet – Mind the Map 2023

Auteursfoto: © JF PAGA

Zetwerk: Pier Post

© 2023 Éditions Grasset & Fasquelle

© 2024 Nederlandse vertaling Liesbeth van Nes
en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Het citaat van Orhan Pamuk op pagina 5 is vertaald door
Margreet Dorleijn & Hanneke van der Heijden.

In overleg met de auteur zijn er in deze vertaling enkele wijzigingen
aangebracht in datering en andere kleinigheden.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel
van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

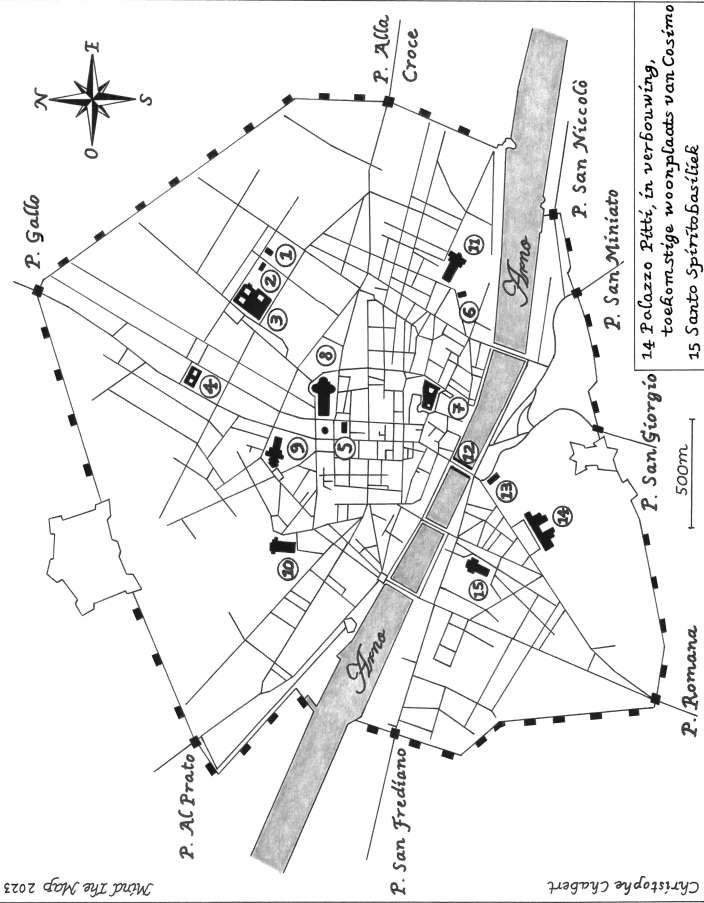
‘... mensen zoals u moeten er zelf achter
komen wie ik ben, door op mijn woorden
en kleurgebruik te letten...’

Orhan Pamuk, *Ik heet Karmozijn*

‘Het zijn moeilijke tijden voor de kunst.’

Michelangelo, brief aan zijn vader

Plattegrond van de stad Florence halverwege de zestiende eeuw

- 1 Woonplaats van Jacopo da Pontormo, Via della Colonna 29, voorheen Via Laura
- 2 Woonplaats van Benvenuto Cellini, Via della Pergola 59
- 3 Ospedale degli Innocenti, waar Vincenzo Borghini weeshuisvader is
- 4 Catharina van Siena-convent, waar zuster Plautilla Mellini priores is
- 5 Woonplaats van Agnolo Bronzino, Via dei Calzaiofi
- 6 Woonplaats van Giorgio Vasari, Via Borgo Santa Croce 8
- 7 Palazzo Vecchio/Signoria, woonplaats van Cosimo de' Medici, hertog van Florence
- 8 Kathedraal Santa Maria del Fiore (koepel van Brunelleschi)
- 9 San Lorenzobasiliek
- 10 Santa Maria Novellabasiliek
- 11 Santa Crocebasiliek
- 12 Ponte Vecchio
- 13 Santa Felicitaskerk

Politieke situatie in Italië tijdens de expeditie van hertog Frans van Guise in 1556 en 1557

Mind The Maps 2023

Christophe Chabert

- 1 Hertogdom Savoye
- 2 Hertogdom Milaan
- 3 Republiek Genua
- 4 Hertogdom Modena
- 5 Republiek Venetië
- 6 Hertogdom Ferrara
- 7 Hertogdom Florence
- 8 Kerkelijke Staat

150 km

Kamp van Hendrik II, koning van Frankrijk

- Door Frankrijk bezet gebied
- Bondgenoten van Frankrijk
- Veldtocht van de hertog van Guise:
- Opmars van het leger (november 1556 - april 1557)
- Plundering van de stad Valenza
- Militaire nederlaag in Civitella (mei 1557)
- Terugtocht van het leger (mei 1557 - september 1557)

Kamp van Filips II, koning van Spanje

- Grenzen van het Heilige Romeinse Rijk
- Bezittingen van Filips II
- Bondgenoten van Filips II
- Hertogdom Florence
- Bezittingen van Ferdinand I van Habsburg, keizer van het Heilige Romeinse Rijk, oom van Filips II
- Tegenaanval van de hertog van Alva, onderkoning van Napels, tegen het leger van Guise

Voorwoord

Alles welbeschouwd kan niet worden gezegd dat berouw mij vreemd is.

Mijn mening over Florence en de Florentijnen stond absoluut vast: het waren verstandige, welopgevoede en hoffelijke, zelfs vriendelijke mensen, maar volkomen van hartstochten gespeend en niet in staat tot tragiek en waanzin. Nee, dan Bologna, Rome of Napels! Waarom was (dacht ik) Michelangelo anders zijn vaderstad ontvlucht om er nooit meer terug te keren? Rome, dat hij toch zijn hele leven heeft verguisd, was het juwelenkistje dat hij nodig had. En al de anderen? Dante, Petrarca, Leonardo, Galilei! Vluchtelingen zijn het, bannelingen, allemaal. Florence bracht genieën voort, verjoeg hen vervolgens of wist hen niet vast te houden en dat is de reden waarom het na de roemrijke middeleeuwen zijn schittering verloor. De tijd van de Welfen en de Ghibellijnen wilde ik best nog eens meemaken, maar de tijd die volgde eigenlijk niet, want ik dacht dat na pakweg 1492 en de dood van Il Magnifico alles daar wel was uitgedoofd. Door Botticelli te gelasten zijn doeken te verbranden had de monnik Savonarola niet alleen de schoonheid om zeep geholpen, hij had de mensen

ook het streven naar een ideaal afgenomen door idealisme te beperken tot zijn bekrompen fanatisme.

Wat was er nog over na het vertrek van Leonardo of Michelangelo? Of liever wie? Ik hechtte niet veel waarde aan mensen als Pontormo, Salviati of Cigoli, en Bronzino met zijn porseleintinten en zijn harde manier van schilderen leek me te bars en te kil. Geen van die maniëristen kon voor mij de vergelijking doorstaan met wie dan ook van de school van Bologna en ik stak de draak met Vasari die zijn Florentijnse kunstenaars zo gunstig had afgeschilderd. Ik liep weg met Guido Reni, van wie ik meende dat hij de schoonheid naar het menselijk hoogtepunt had gevoerd. Ik moest toegeven dat de Florentijnen konden tekenen, maar ik verweet hun een gebrek aan expressie. Alles was te netjes, te glad. Eigenlijk gaf ik de voorkeur aan elke willekeurige Hollander boven hen!

Maar ik had ongelijk, ik geef het toe en er waren omstandigheden voor nodig, die ik u zo ga vertellen, om mijn blindheid weg te nemen. Want zien is begrijpen. Ook de kijker moet zijn schilderij verdienen. Ik was een dwaas en ook al ben ik dat beslist nog steeds, ik ben nu tenminste geneigd recht te doen wedervaren aan wie het toekomt: Florence was halverwege de zestiende eeuw een smeltkroes waarin de hartstochten borrelden en daarom ook een kweekbodem waarin genieën bloeiden – het een verklaart natuurlijk het ander. De manier, dat is waar het om draait!

Toen ik een paar jaar geleden een bezoek bracht aan Toscane en rondsnuffelde in een winkeltje in Arezzo op zoek naar iets anders dan een willekeurig Etruskisch beeld-

je om als souvenirkje mee terug te nemen voor mijn vrienden in Frankrijk, bood een eenhandige antiquair me een stapel oude, door de tijd vergeelde brieven te koop aan. Ik snoof wantrouwig aan de bundel en vroeg of ik de brieven mocht doorbladeren om te zien of ze authentiek waren, waarop hij knikte. Bij de derde trok ik mijn portemonnee en betaalde een fikse prijs voor het hele pak. Ik ken de geschiedenis van de zestiende eeuw in Italië en ik denk dat het volkomen waar is wat er in die brieven staat, hoe verbijsterend het ook mag lijken. Ik ging terug naar mijn hotel en las het verhaal dat nu zal volgen in één ruk uit.

Ja, het is inderdaad een verhaal, en degene die de brieven zorgvuldig bij elkaar heeft gezocht, wie het ook geweest is, heeft zich niet vergist toen hij dit schitterende, veelomvattende archiveriswerk op zich nam: ze vormen een geheel dat ik tot in de kleine uurtjes verslond en waar ik 's ochtends opnieuw in begon. In het begin zag ik het belang van het verzamelen van deze brieven. Aan het eind begreep ik in welk belang ze geheim waren gehouden. Want wat ze onthullen is tot op bepaalde hoogte fantastisch, in een mate die maar door historici moet worden vastgesteld. Verder zeg ik niets: het idee dat elke lezer van deze briefwisselingen dezelfde gevoelens als ik zal beleven, maakt dat het gevoel van wilde verbijstering dat me na het lezen beving, alleen maar voortduurt. Er is denk ik geen andere reden voor de dringende behoefte die ik voelde om ze uit het Toscaans te vertalen.

Deze vertaling vergde veel zorgvuldigheid en heeft niet minder dan drie jaar van mijn leven in beslag genomen. Nu ik klaar ben, wil ik aannemen dat ik door mijn kennis van

de Italiaanse taal en geschiedenis de geest of zelfs de stijl van deze briefschrijvers zo getrouw mogelijk heb kunnen weer-geven. Als de lezer toch fouten opmerkt, of zich over een banale uitdrukking verbaast, laat hij zo goed zijn te denken dat ze misschien niet mijn schuld zijn of dat ze bewust zijn gemaakt, want het ging er ook om een briefwisseling uit de Toscaanse zestiende eeuw leesbaar te maken voor de Franse lezer van nu, waarschijnlijk niet erg bekend met een verre en ik mag wel zeggen helaas vergeten periode. Gemakshalve heb ik de aanduiding van de jaren aangepast aan onze gregoriaanse kalender: zo heb ik een brief die in januari of februari 1556 was gedateerd, in de wetenschap dat het Florentijnse Nieuwjaar toen pas op 25 maart begon, gecorrigeerd naar 1557. Ik had daarentegen geen behoefte aan voetnoten, die als voordeel hebben dat ze de boekenwijsheid tonen van de-gene die ze schrijft maar als nadeel dat ze de lezer terugvoeren naar het heden van zijn kamer. Dus alles wat u weten moet, is dat het verhaal zich afspeelt in Florence ten tijde van de elfde en laatste Italiaanse oorlog.

Hoewel de verleiding groot was u in het water te werpen zonder u eerst te leren zwemmen heb ik in een bui van grootmoedige naastenliefde toch ingestemd met het opstellen van een lijst van briefschrijvers – ik had bijna personages gezegd! – ter vergemakkelijking van het lezen, dat hopelijk op u de uitwerking heeft van een doorlopend schilderij of liever, om precies te zijn, van een fresco op de muur van een Italiaanse kerk.

B.

LIJST VAN BRIEFSCHRIJVERS

Cosimo de' Medici: hertog van Florence, stammend uit de jongere tak van de De' Medici's, in 1537 toevallig aan de macht gekomen nadat Alessandro de' Medici was vermoord door zijn neef Lorenzino, bijgenaamd Lorenzaccio.

Eleonora van Toledo: hertogin van Florence, nicht van Fernando Álvarez van Toledo, hertog van Alva, onderkoning van Napels, in oorlog met Frankrijk en Rome, in dienst van keizer Karel v en van zijn zoon Filips II, koning van Spanje.

Maria de' Medici: oudste dochter van de hertog en de hertogin.

Catharina de' Medici: koningin van Frankrijk, echtgenote van koning Hendrik II, wettige erfgename van het hertogdom Florence.

Piero Strozzi: maarschalk van Frankrijk, neef van Catharina, zoon van de door Cosimo geliquideerde republikein Filippo Strozzi, leider van de *fuorusciti*

(zoals de Florentijnse ballingen werden genoemd), aartsvijand en rivaal van Cosimo inzake de heerschappij over Toscane.

Giorgio Vasari: schilder, architect en schrijver van *De levens van de grootste schilders, beeldhouwers en architecten*, belangrijkste adviseur van Cosimo die hem steeds meer werkzaamheden toevertrouwt, onder andere de grootscheepse renovatie van het Palazzo Vecchio.

Vincenzo Borghini: historicus en humanist, vader van het Innocenti-weeshuis, goede vriend van Vasari, die hij terzijde staat bij het schrijven van het tweede deel van *De levens*.

Michelangelo Buonarroti: beeldhouwer, schilder, architect en dichter, belast met het voltooiën van de bouw van de Sint-Pietersbasiliek in Rome.

Agnolo Bronzino: schilder, vroegere leerling en goede vriend van Pontormo en officiële portretschilder van de familie De' Medici.

Sandro Allori: schilder, leerling en medewerker van Bronzino.

Giambattista Naldini: schilder, leerling en medewerker van Pontormo.

Zuster Plautilla Nelli: prioeres van het Catharina van Siena-convent, schilderes, aanhangster van de ideeën van de monnik Girolamo Savonarola (1452-1498).

Zuster Catharina de' Ricci: prioeres van het convent te Prato, overtuigd aanhangster van Savonarola, vriendin en schildersmodel van Plautilla.

Zuster Petronilla Nelli: zus van Plautilla.

Benvenuto Cellini: goudsmid, beeldhouwer en avonturier, maker van de bronzen *Perseus* die naast de *David* van Michelangelo troont op het Piazza della Signoria in Florence.

Malatesta de' Malatesti: page van de hertog van Florence.

Marco Moro: werkmán, pigmentwrijver van Pontormo.

Ercole d'Este: hertog van Ferrara, vader van de snode Alfonso d'Este die Robert Browning zal inspireren tot het beroemde gedicht 'My Last Duchess'.

Giovanni Battista Schizzi: landvoogd van het hertogdom van Milaan.

Paulus IV: paus sinds 1555, afkomstig uit de grote Napolitaanse familie Carafa, vóór 1555 hoofd van de Romeinse Inquisitie. Gezworen vijand van protestanten,

joden, kunstenaars en boeken (initiatiefnemer van de *Index librorum prohibitorum*). Bondgenoot van Frankrijk tegen Spanje. Zijn buitensporige nepotisme bespoedigde de carrière van zijn neven, de hertog van Paliano en zijn broer, kardinaal Carlo Carafa, twee etterbakken over wie ik misschien een andere keer zal vertellen.

Jacopo da Pontormo: schilder.

Men zegt dat ik ook degenen moet opnoemen die zonder iets geschreven of ontvangen te hebben, optreden in de brieven die volgen. Dat is naar mijn idee een belediging voor de intelligentie van de lezers, het zijn geen kinderen meer die men bij de hand moet nemen. Had ik een lijst van personages toen ik ze las? Maar vooruit. Laten we Bachiacca noemen, een oude schilder, gespecialiseerd in het beschilderen van meubels en het decoreren van kamers; Pier Francesco Riccio, de huisonderwijzer van Cosimo, vervolgens zijn secretaris en majordomus, ten slotte van zijn functies ontheven en vanwege geestelijke gestoordheid opgenomen in 1553; Benedetto Varchi, een voormalig republikein die geschiedschrijver werd van het regime, initiatiefnemer van de *paragone*, de beroemde enquête over de hiërarchie tussen de kunsten, en die op een bepaalde manier voor Cosimo was wat Angelo Poliziano was voor Lorenzo il Magnifico. Dat is voldoende. Laat het doek opgaan, de plaats van handeling is Florence in 1557.